

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 36, Nisan 2019, s. 555-567

ISSN: 2149-0821 Doi Number:<http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.4921>

Hazal DEVELİ

Sakarya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sosyoloji Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, hazaldeveli34@gmail.com

ULUSLARARASI GÖÇTE KÜLTÜREL UYUM SÜRECİ VE SOSYO KÜLTÜREL ENTEGRASYON ÜZERİNE İNCELEMELER

Özet

Ulusötecilik ve küreselleşmenin etkisiyle günümüzde farklı yönere doğru gelişme gösteren uluslararası göç hareketlerinin pek çok ülke için önemli bir olgu haline geldiği görülmektedir. Çeşitli nedenlerle gerçekleştirilen göç olayları farklı kültürlerin karşılaşmasına neden olmakta ve farklı kültürlerden gelen insanların bir arada yaşamlarını sürdürme zorunluluğu kültürel uyum ve entegrasyona dair önemli sorunlar gündeme getirmektedir. Uluslararası göçün küreselleşme doğrultusunda kazandığı bugünkü boyutu, kültürler arası uyum ve entegrasyon konusunun önemini arttırmaktadır. Kuramsal bir analiz niteliği taşıyan bu çalışmada, çokkültürlülük kavramı ve Berry'nin kültürleşme modelinden yola çıkarak uluslararası göç olaylarına kültürel uyum ve entegrasyonun ortaya koyduğu kavramlar ile yaklaşım sağlamak ve uluslararası göç hareketlerinde yaşanan sorunların çözümünde kültürel uyumu sağlama ve entegrasyon uygulamalarının rolü ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası göç, kültürleşme, entegrasyon, küreselleşme, ulusötecilik.

CULTURAL ADAPTATION IN INTERNATIONAL MIGRATION AND STUDIES ON SOCIO CULTURAL INTEGRATION

Abstract

With the influence of transnationalism and globalization, it is seen that international migration movements, which have developed towards different directions today, have become an important phenomenon for many countries. The

migration phenomenon, which is based on different reasons, causes different cultures to be encountered. In this context, the necessity of the coexistence of people from different cultures raise a series of important problems of cultural adaptation and integration. The current dimension of international migration in the context of globalization increases the importance of inter-cultural integration. In this work, the concept of international migration will be discussed in the context of cultural adaptation and integration by the concept of multiculturalism and the model of culturalization of Berry. In addition, the effects of cultural adaptation and integration practices will be discussed in the process of solving problems arising from migration movements.

Key Words: International Migration, Culturalization, Integration, Globalization, Transnationalism.

GİRİŞ

Sosyolojik boyutuyla insan ve toplum yaşamında oldukça geniş ve etkili bir yere sahip olan göç kavramı, toplumsal bir olgu olarak çeşitli biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde küreselleşmenin pek çok olguyu etkilediği gibi göç olgusunun da bu süreçten etkilendiği görülmektedir. Küreselleşme göçü göç kararının alınmasından göç edilecek yer seçimi, yaşam koşullarının belirlenmesine kadar pek çok alanda etkiler. Küreselleşme ile birlikte bireyler ucuz ulaşım ve iletişim araçlarının yaygınlaşması sayesinde her an mobilite olabilmektedir. Bu anlamda küreselleşmenin en temel noktası, ucuz ulaşım ve iletişim araçlarıdır. Bu sayede insanlar arası ve uluslararası etkileşim artmakta ve ulusötesi alanlar oluşmaktadır. Ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, insanların, kurumların, malların, hizmetlerin ve sermayenin ülkelerin sınırlarını aşacak biçimde dolaşımına olanak sağlamaktadır. Bu durum sadece az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru değil, gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere doğru da göçün oluşmasına neden olmaktadır. Özellikle sosyo-ekonomik ilişkiler, kapitalist değerler ve ekonomik zorunluluklar nedeniyle gelişmiş ve az gelişmiş (ve/veya gelişmemiş) ülkeler günümüz koşullarında karşılıklı olarak birbirine bağımlıdır.

Ulusötecilik, küreselleşme ile birlikte çıkan en az iki nokta arasında mobil olarak yaşayan, istediğinde ülkesine dönebilen, kişileri kapsar. Bu bağlamda ulus devletlerin sınırlarını aşan bir düzlemde ortaya çıkan ve süreklilik arz eden toplumsal ağları ve ilişkiler bütünü ifade eden alanlar ise ulusötesi alanlar olarak nitelendirilir. Ulusötesi alanların oluşumunu da küreselleşen dünya düzeni ile birlikte uluslararası göç olgusu ortaya çıkarmaktadır. Alan, içerisinde yaşayan bireylerin kültürünü, yaşamını, algılarını ve ürettikleri realiteyi etkilemektedir. Göçmen bireyler bu alanlarda kültürlerini başka ülkelere taşımaktadırlar. Kendilerini oraya ait hissederler ve buldukları ülkeye bu şekilde uyum sağlamak adına sosyal psikolojik alanlar oluştururlar. Kendi memleketindeki tüm ilişki biçimlerini, yemeklerini vs. taşıyarak kendini evinde gibi hissetmek isterler. Örneğin Suriye'den ülkemize doğru yaşanan mülteci göçüyle gelen göçmen bireyler burada kendi restoranlarını, marketlerini açmaktadırlar. Bu şekilde kendi kültürünü yaşatarak kendini evinde gibi hissetmektedir. Aynı durum Türkiye'den Almanya'ya yapılan işçi göçünün devamındaki süreçte de görülmektedir. Almanya'nın belirli bölgelerine yerleşen Türkler kendi mahallelerini kurmuştur. Açtıkları döner veya kebab dükkanlarıyla kendi kültürlerini buldukları yerde yaşatmaktadırlar. Bu da onların kültürel uyum ve bulunduğu ülkeye entegrasyon sağlama çabalarını göstermektedir. Ulusaşırı

(ulusötesi) yaklaşımlara göre uluslararası göçte kültürel uyum çabaları bu şekilde analiz edilmektedir.

Yukarıda bahsedildiği gibi ulusötecilik ve küreselleşmenin etkisiyle günümüzde farklı yönlerde doğru gelişme gösteren uluslararası göç, pek çok ülke için önemli bir olgu haline geldiği görülmektedir. Çeşitli nedenlerle gerçekleştirilen göç olayları farklı kültürlerin karşılaşmasına neden olmakta ve farklı kültürlerden gelen insanların bir arada yaşamlarını sürdürme zorunluluğu kültürel uyum ve entegrasyona dair önemli sorular gündeme getirmektedir. Uluslararası göçün küreselleşme doğrultusunda kazandığı bugünkü boyutu kültürler arası uyum ve entegrasyon konusunun önemini arttırmaktadır. Kuramsal bir analiz niteliği taşıyan bu çalışmada, uluslararası göç olaylarına kültürel uyum ve entegrasyonun ortaya koyduğu kavramlar ile yaklaşım sağlamak ve uluslararası göç hareketlerinde yaşanan sorunların çözümünde kültürel uyumu sağlama ve entegrasyon uygulamalarının rolü ele alınacaktır.

Göçün Temel Öznesi: Göçmen

Göç olgusu, yeni bir topluluk hareketi (Akıncı, Nergiz, Gedik, 2015: 61) olarak nitelendirilmekle birlikte yer değiştirme ve gidilen yere uyum süreçlerini bünyesinde barındıran bir bütünü teşkil eder. Özellikle günümüzde yaşanan göç olaylarında birçok faktör etkilidir. Bu faktörlerin oluşturduğu etkiler göç ve göçmen ilişkisi içinde incelenmelidir. Bundan dolayı her göç hareketi, kendi tarihsel ve kültürel olay ve olgularla analiz edilmelidir. Bireylerin psiko sosyal ve kültürel davranış kodları nedeniyle entegrasyon süreci senkretik bir biçimde gerçekleşmez ise fonksiyonel olarak göç eyleminin tamamlanması söz konusu olmamaktadır. Çünkü bireyler göç ettikleri yere uyum sağlayamazlarsa bu yeni bir yer değiştirme eğilimine sahip bireyler tarafından yeni bir göç kapısını aralamış olacaktır. Bu nedenle göç süreçlerinin merkezinde bulunan birey ve sosyo-kültürel davranış kodları, göç sürecinin temelini oluşturmaktadır. Bunu yanında Çakır'a göre: "Neden ve ne şekilde göç edildiği, göçmenin davranışını şekillendiren bir güce sahiptir ve bu sebepten göçün eyleme dönüşmeden önceki davranış sürecine odaklanılması önem arz etmektedir (Çakır, 2011'den akt. Akıncı vd. 2015: 67)". Bu anlamda göç ve göçmen kavramları birbirinden bağımsız düşünülemez. "Entegrasyonun daha çok ekonomik ve hukuki boyutuna odaklanan bir yaklaşım, konunun insani boyutunu yeterince dikkate almadığında, göçmen bireylerin sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve sosyo-psikolojik boyutlarında ciddi sıkıntılar yaşamaları mümkündür (Türker ve Yıldız, 2015: 28)". Bu kavramların ilişkişel bir anlam ifade ettiği ve göç ve uyum sürecinin baş aktörünün göçmen öznesi olduğu aşikardır. Göç olgusunu analiz ederken de göçmen bireyi anlamak ve göçün onun üzerindeki sosyo-kültürel etkisini göz önünde bulundurmak yapılan göç çalışmalarının geçerliliği açısından önemlidir.

ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK

Az evvel de bahsedildiği üzere sosyolojik, psikolojik ve kültürel yönleri ile toplumsal alandaki yansımaları sonucu göçün kişinin yaşamındaki etkileri üzerinde bu süreçten en çok etkilenen ve uyum sürecinin baş aktörü kuşkusuz birey olmuştur. Farklı kültürlerden gelen bireylerin etkileşimi, ortaya çıkan kültürel uyum sorunlarını beraberinde getirebilmektedir. Göç sayesinde pek çok açıdan birbirinden farklı geçmişe sahip bireyler dil, din, ırk, gelenek ve kültür

gibi bileşenler ile birlikte aynı ortamda yaşamını sürdürmek durumunda kalmaktadır (Akıncı vd. ,2015: 68). Farklı kültürlerin birleşmesinden ortaya çıkan bu sonuç, uluslararası anlamda çokkültürlülük politikasını ortaya çıkmasına neden oldu. Çokkültürlülük kavramı aynı zamanda göçle ortaya çıkan bir oluşumu da ifade etmektedir.

Çokkültürlülük kavramı, bireyleri topluluk içerisinde algılar ve bu kavram bireyleri birbirine karşı üstün olarak ifade etmez. Altun'a göre: "Üstün olan birey değil onun tarihi nedenlerle ait olduğu topluluk kültürüdür. Aile yapısı itibariyle farklı kültürel kökenlere sahip bireylerde görülen çokkültürlülük **melez bir kültürü** oluşturur (Altun 2006'dan akt. Çağlar ve Onay, 2015: 66)". Farklı kültürlerin eşit statüde ulus devlet sınırları içerisinde yer alabildiği çokkültürlülük kavramını ilk olarak 1960'lı yıllarda Kuzey Amerika'da yerleşim ve dilsel olarak ulusal azınlık ya da göçten dolayı etnik azınlık konumunda bulunan nüfusun tanınma talebi ile ortaya çıktığını ifade etmektedir. Avrupa'da ise çokkültürlülüğün devletin yapısına dilsel ve bölgesel özerkliğin tanınmasına göre farklı durumlara denk düştüğünü belirtmektedir (Çağlar ve Onay, 2015: 66-67).

Çağlar'ın da belirttiği üzere Modod'un ifadesiyle (Mood 2013'ten akt. Çağlar ve Onay, 2015: 67) çokkültürlülük geniş anlamda 1960'larda özellikle A.B.D'de başlayan ırkçılık karşıtı hareketler, feminist akımlar, homoseksüellerin haklarının gündeme gelmesi, hümanizm, insan hakları, eşit vatandaşlık ve grup hakları gibi kavramların öne çıkması ile gelişen kimlik politikalarına verilen genel bir adlandırmadır. Daha dar anlamda ise çokkültürlü bir toplum denildiği zaman, özellikle Avrupa'da siyasal hareketlerden çok göçlerle ortaya çıkan bir oluşum kast edilmektedir. Göç sonucunda oluşan günümüz ulus ötesi toplumsal alanlarda ortaya çıkan kültürlerarası etkileşim sonucunda oluşan toplumsal problemlerin (tamamiyle olamasa da) aşılması adına çokkültürlülük politikalarının uygulanması önem arz etmektedir. Bu sayede göçmen bireylerin sosyal yaşam şartları düzenlenip insani koşullarda yaşamaları sağlanmaktadır. Bireyler bu sayede yaşadıkları topluma sosyo-kültürel ve ekonomik pek çok alanda entegre olmasına imkan sağlamaktadır. Doytcheva (2009), çokkültürlü toplumlar olarak adlandırılan ve çokkültürlü politikaları uygulayan birincil ülkeler olarak doğal, uzun ve tarihsel bir göç deneyimi olan Kanada, Avusturalya ve A.B.D'yi sayar. Bunun yanında Modood ise, Çağlar ve Onay'ın ifadesiyle (2015: 67) çokkültürlük ile çokkültürlü kavramlarının farklı olduğunu Osmanlı İmparatorluğu örneği ile açıklamakta ve Osmanlı Müslüman liderlerinin Hristiyan ve Yahudi kesimlere karşı birlikte yaşama tutumlarının ve dini hoşgörülerinin yakın zamana kadar Batı Avrupa'da görünenden daha olumlu olduğunu vurgulamaktadır.

Doytcheva'nın kalkınmış ülkelerdeki göçmenlerin lehine uygulanabilecek politikalar olarak önerdiği kriterler şu şekildedir:

"Merkezi düzeyde ve/veya yerel düzeyde ve belediye düzeyinde çokkültürlülüğün mevzuatta veya parlamenter olarak doğrulanması,

Azınlık sorunlarından sorumlu bir devlet bakanlığı sekreterlik ya da danışma konseyi oluşturulması,

Okul müfredat programında çokkültürlülüğün benimsenmesi,

Medyada ve lisanların verilmesinde temsiliyet konusunda hassasiyet oluşturulması,

Çifte vatandaşlığın tanınması,

Etnik örgütlerin ve onların faaliyetlerini kamu tarafından finanse edilmesi,

İki dilde eğitimin ve anadilde eğitimin kamu tarafından finanse edilmesi,

İhmal edilmiş gruplara pozitif ayrımcılık (Doytcheva, 2009: 78)''.

Ayrıca Doytcheva yukarıda ifade ettiği çokkültürcülük politikalarını uygulayan kalkınmış devletleri; güçlü, ılımlı ve zayıf politikalar uygulayan devletler olarak 3 gruba ayırmaktadır. Ona göre güçlü politikalar uygulayan devletler Avusturalya, Kanada ve Yeni Zelanda'dır. İlimli politikalar uygulayan devletleri İngiltere, A.B.D, Hollanda, Portekiz ve İsveç olarak sıralamaktadır. Almanya, Fransa, Avusturya; İspanya, Yunanistan ve İsviçre ise zayıf çokkültürlülük politikaları izleyen kalkınmış ülkeler kategorisinde sayılmaktadır (Doytcheva, 2009).

İLİŞKİLER AĞI (NETWORK) KURAMI VE GÖÇMEN AĞLARININ OLUŞUMU

Bu kuram göç ve göçmen ilişkisini, çoğu sosyolojik dualist tartışmada olduğu gibi, fail-yapı ilişkisi üzerinden analiz eder. Göçün yapısal (makro) etkilerinin yanında bireysel (mikro) etkilerini de mevcuttur. A noktasından B noktasına gerçekleşen bir göç hareketinde, bireyin göç etmede karar verme sürecine bakıldığında, göçün makro etkilerinin (çatışmadan kaçıp güvenli bölgeye gitme gibi) yanında, mikro etkiler de bulunmaktadır. Bu karar alma süreci makrodan mikroya bir sebepler zincirinde gerçekleşmektedir. Kişiyi karar verme sürecine iten bir çatışma olabilir fakat aynı çatışmayı her birey farklı düzeyde algılar. Bu noktada mikro (bireysel) faktörlerin önem kazandığı görülmektedir. Kimi birey kendi bölgesinde kalır ve pasifize olur, kimileri ise mobilite olmayı tercih eder ve göç gerçekleşir. Bu gibi nedenlerden dolayı göç hareketi incelenirken yapı-fail ilişkisi önem arz etmektedir. İlişkiler ağı kuramının temelini de bahsedilen göç ve göçmen ilişkisi oluşturmaktadır.

Çağlayan'a göre (2006: 85) ilişkiler ağı kuramı; göçmenlerin göç ettikleri ülkede kurdukları, aynı zamanda göç alan ülke ile göç veren ülke arasında da kurdukları sosyal ağların varlığı ve bu ağların, süregiden karşılıklı göçler üzerine olan etkisi oluşturmaktadır. Bu ağlar hemen her tür sosyal temele ve değişkene bağlı olarak kurulmuş, güçlü ve zayıf ağlar olabilir. Abadan-Unat'ın da belirttiği üzere, göçmen ağlarını daha genel bir bakışla şöyle tanımlamaktadır: ''Göçmen ilişkiler ağı, geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerde eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılardır (Abadan-Unat, 2002'den akt. Çağlayan, 2006)''.

Ağ teorisine göre göçmen ağı şu şekilde oluşmaktadır: Öncü göçmenler göç alan toplumla göç veren toplum arasında göçmen ağlarını kurarlar. Kurulan bu akrabalık ağları, hemşehri ağları, duygusal ağlar gibi oluşumlar göç alan ve göç veren ülkeler arasında bağlantı ve altyapı oluştururlar. Oluşan bu alt yapı sayesinde kurulan yeni bağlantılar diğer bireylere göç etme olanağı sağlar. Yeni göç dalgaları, kurulmuş bu ağı harekete geçirir ve daha sonra göç edenler ilk gelenlerin tecrübelerinden yararlanırlar. Zamanla göç kendi kendini devam ettiren bir hâl alır (Yalçın, 2004'ten akt. Çağlayan, 2006: 85-86).

Çağlayan'a göre (2006: 86) kurulan ilişki ağları, zaman içerisinde her iki ülkede katmanlaşırken farklı boyutlara da kaymaktadır. Bu çerçevede, kurama göre asıl üzerinde durulması gereken konu, hem ağın içeriği hem de ağın kurulmuş olmasıdır. Fakat burada önemli

olan nokta, ağıın içeriğinden ziyade ağıın varlığıdır. Çünkü kurulan ağıın içeriği daha sonra kendin geliştirerek farklı alanlara kaymakta ve ağı giderek daha kompleks hâle gelmektedir. Bu durumun en güzel örneği Almanya'ya göç eden Türk işçilerin kurduğu göçmen ilişkiler ağıında görülebilir. İlk dönemlerdeki ağıın içeriği, Türkiye'den Almanya'ya göç edenlerin uyum sağlamasını kolaylaştıran, iş ve kalacak yer bulma gibi ilksel durumlara yönelik iken, günümüzde ise, hâlâ bu ilksel durumların varlığının yanında ekonomik ilişki ve Almanya siyasetinde etkin olma gibi noktalara da kaymıştır. Kurulan ilişkiler ağı sayesinde göçün gerek ekonomik maliyeti, gerekse de sosyal maliyeti hayli düşmektedir. Göç edilen ülkedeki göçmen ağlarının varlığı sayesinde ekonomik yükler, yardımlaşma mekanizmaları ve bürokratik olayların hızlandırılmasıyla azalmaktadır. Yine aynı yardımlaşma mekanizmaları ve yeni gelen kişilerin yalnızlık hissinden kurtulmalarıyla sosyal maliyette de bir düşüş yaşanmaktadır. Sonuç olarak kurulan ağla yaşanan ve süregiden göç arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur.

Göçmen ağları, ulusaşırı alanlarda yaşayan göçmen bireylerin kültürel uyum sağlamasında etkilidir. Bu anlamda öncü göçmenler, potansiyel göçmenler için önemli bir bilgi kaynağıdır. Potansiyel göçmenlerin varacakları ülkedeki göçmen yasaları hakkında bilgi verme, ülkeye girişteki gerekli belgeleri temin etme gibi konularda bilgi akışını sağlarlar. Göçmen ağları yeni göçmenleri içine girdiği toplumla köken ülke arasında kültürel bir bağ kurar. Bu sayede göçmenler kendilerini evlerindeymiş gibi hissederler. Buldukları ülkeye uyum sağlama sürecini daha kolay atlattırlar. Fakat kurulan göçmen ağlarının sosyal uyuma yönelik etkilerine bakıldığında olumlu pek çok etkisinin yanında olumsuz sayılabilecek yönleri de bulunmaktadır. Göç edilen bölgede toplumsal roller yeniden şekillenmeye bağlanmış ve ataerkil aile yapısında birtakım kırılmalar meydana gelmiştir. Kapitalist ve küresel dünya düzeninin oluşturduğu evrensel piyasa ekonomisi ve ucuz iş gücü arayışı, kadını ve çocukları iş hayatına itmiştir. Kadınların ve çocukların göç ettikleri ülkelerde iş hayatına girmesiyle birlikte ailenin yapısında bir değişim ve dönüşüm süreci yaşanmıştır (Abadan-Unat, 2002'den akt. Çağlayan, 2006). Türkiye'den Almanya'ya yaşanan göç sonrası sürece bakıldığında hem anneler hem de babaların ağır koşullarda ve uzun süreli mesai koşullarında çalışmak zorunda kalması söz konusudur. Bu nedenle çocuklarına vakit ayıramamakta ve hatta günün çok az bir bölümünü onlarla geçirebilmekteydi. Aile sevgi ve ilgisinden mahrum kalan çocukların ise bu süreçte kendi arasında etnik grup çeteleri oluşturdukları bilinmektedir. Kendilerini savunmak ve etnik ayrımcılıktan korumak adına birtakım suçlara karışmış ve bu sayede bir tehdit unsuru haline gelmişlerdir (Harbi Getto, 2019). Göçmen ağlarının başka bir etkisi ise göçmenleri kendi grubunun içinde yalıtmasıdır. Göçmen ağları sayesinde maddi veya sosyal ihtiyaçlarını kendi ağları içinde karşılayan göçmenler yerel halkla ilişki kurmaktan kaçınmaktadır. Yine Almanya örneğinden bahsedecek olursak, kurulan Türk mahallelerinde bireyler kendini evinde gibi hissetmekte ve Türk mahallesinden dışarı çıkmamaktadır. Hatta çoğu Almanca öğrenmeye gerek duymamıştır. Bu sayede göçmen ağları kişiyi kendi kültürü içine kapatmış ve bireyleri uyum ve entegrasyondan uzaklaştırmıştır (Yalçın, 2004'ten akt. Çağlayan, 2006: 87). Tüm bu hususlar göz önüne alındığında, ilişkiler ağı kuramının göç ve göçmen ilişkisinde sağladığı rolü bireysel bağları anlamada ve anlamlandırmada önem arz etmektedir.

GÖÇ VE KÜLTÜRLEŞME İLİŞKİSİ

Kültürleşme, ‘‘kültürel yayılma süreciyle gelen maddi ve manevi öğelerle, başka kültürden birey ve grupların belli bir kültür etkileşimine girmesi ve karşılıklı etkileşim sonucunda her ikisinin de değişmesi olarak tanımlanır (Güvenç, 2010’dan akt. Çağlar ve Onay, 2015: 46)’’. Berry’e göre ise kültürleşme, ‘‘kültürler arası ilişkiyle meydana gelen kültürel ve psikolojik değişim sürecidir (Berry, 2006 akt. Çağlar ve Onay, 2015)’’. Bu anlamda kültürleşme göçmenlerin buldukları ülkedeki sosyal, kültürel ve psikolojik entegrasyonunu sağlamada önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreç, baskın ülkenin milli ve kültürel değerleri, kökenlerine olan bağlılıkları, göçmenlerle arasındaki dinsel ve dilsel birtakım unsurlara göre farklılık göstermektedir (Şeker, 2015: 17). Bu farklılıklar ve göçmenlerin buldukları koşullar göz önüne alındığında, göç süreci sonunda uyum problemlerinin sıklıkla yaşandığı görülmekte ve benlik saygısı, yaşam doyumu ve kültürleşme gibi kavramlar insan ilişkilerinde özellikle davranışsal değişimlere neden olmaktadır (Akıncı vd., 2015: 70).

Berry’e göre bu kültürleşme modeli dört temel evreden meydana gelmektedir:

‘‘Bu evreler ‘entegrasyon’, ‘asimilasyon’, ‘ayrışma’ ve ‘marjinalleşme’dir. Bir topluluğa veya gruba aidiyet duygusu taşımanın önem kazandığı entegrasyon (bütünleşme), asimilasyon (eritme potası/akültürasyon), marjinalleşme ve ayrışma gibi kavramlar göç olgusunun etkilerini bizlere göstermektedir. Gerek göç eden kişiler, gerekse göç alan ülkeler açısından entegrasyon kavramının öne çıkan en önemli boyutu sosyo-kültürel açıdan ortaya çıkmaktadır. Göçmenler açısından kendi üzerlerine düşen görev, yaşadıkları topluma ve o kültüre kendi öz kültürlerinden kopmadan uyum sağlayabilmek iken, göç edilen ülkeye ve ülkede yaşayan insanlara düşen görev ise entegrasyonun sağlıklı gerçekleştirilebilmesi için doğru altyapının hazırlanması gerektiğidir. Aksi halde, çok dilli ve kültürlü bir toplumda yetişen bireyler oluşacak ve içinde yaşadıkları toplumla sosyo-kültürel kopukluk yaşadıkları gözlemlenecektir. Çünkü uyum ile birlikte gerçekleşecek sosyal bütünleşme kavramı bir arada düşünülmelidir. Bütünleşme, sadece tek bir grubun sorumluluğunda değildir. Hem göçmenlerin kendisi hem de ev sahibi devlet, kurumlar ve toplumlar bütünleşmeden sorumlu olmaktadır. Bu sayede, bireylerin kendi öz saygılarının gelişimi artacak ve sağlıklı kültürel kimlik entegrasyonu kolaylaşacak, kendine güvenen güçlü topluluklar oluşacak ve bu oluşum toplum tarafından daha çabuk kabul görecektir (Berry, 1997’den akt. Akıncı vd., 2015)’’.

Berry (Berry, 1997’den akt. Çağlar ve Onay, 2015), göçmenlerin sosyo-kültürel davranışının etkili olduğu ve aynı zamanda göç edilen ülkenin vatandaşlarının da önemli payı olan kültürleşme sürecinde, entegrasyonun dışında, bireyler kendi kültürel kimliklerini muhafaza etmek istemediklerinde ve diğer kültürlerle bütünleşme eğiliminde olduklarında asimilasyon gerçekleşmektedir. Diğer yandan göçmenlerin hem kendi kültürlerini önemseyip değer vermeleri ve aynı zamanda yaşadıkları ülkenin kültürüyle ilişki kurmayı önlediklerinde ayrılma söz konusu olmaktadır. Bir diğer kültürleşme evresi ise marjinalleşmedir, ki bu en az tercih edilen stratejidir, bireyin kendi kültürünü baskı ve zorlamalardan dolayı yaşayamaması ve diğer gruplarla ilişkilerinde de ayrımcılığa maruz kalması durumunda gerçekleşmektedir. Yukarıda sözü geçen Almanya’daki Türk ailelerinin çocuklarının etnik grup çeteleri oluşturarak marjinalleşmeye itilme süreci buna örnek verilebilir. Tüm bu evrelerde kültürel entegrasyon süreci, çokkültürlü bireyler ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan kültürel entegrasyon göçmenlerin kendi köken kültürünü kaybetmeden yeni bakış açıları ve kültürel değerler kazanma sürecidir (Aksoy, 2012: 300).

GÖÇÜN TÜRKİYE'DEKİ YANSIMALARI VE GÖÇMENLERİN SOSYO KÜLTÜREL ENTEGRASYONU

Tarihsel süreç içerisinde tüm kavramlar sürekli olarak değişmektedir. İnsan grupları, yaşadığımız dönem ve kavramların içeriği değişime uğramaktadır. Daha çok sosyal ve kültürel alanlarda yaşanan bu değişimler göç ve sosyal hareketlilik ile ilgili kavramların da yeniden tanımlanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Örneğin yirmi yıl önceki göç kavramı ile günümüzdeki göç kavramının içeriği arasında farklılıklar vardır. Çünkü günümüzde her şey ulaşım ve iletişim teknolojilerine bağlıdır. Ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle ulus devlet sınırları artık geçirgen ve sembolik bir hal almıştır. Bu gibi nedenler göçün ulusaşırı bir alana taşınmasında büyük rol oynamaktadır. Ulusaşırı alanlarda gerçekleşen bu nüfus hareketliliği, göçmenlerin kültürel entegrasyonu adına önemli adımlar atılması gerekliliğini gözler önüne sermektedir. Göç alan ülkelerde yaşanan toplumsal sorunlar genel anlamda ekonomik yükün artması, kültürel problemlerin yaşanması gibi etkenlerle açıklanmaktadır. Göç veren ülkelerde ise nüfusun azalması, doğum oranlarının düşmesi, tek tip sosyo-kültürel yapının hakim olması gibi sorunlar gözlemlenmektedir. Ayrıca göç alan ülkelerde mültecilerin barınma, beslenme, sağlık gibi insani yaşam koşullarını sağlamak çoğu zaman bir yük oluşturmaktadır (Ökmen, 2010'dan akt. Akıncı vd, 2015: 77).

Türkiye gerek jeopolitik konumu ve içinde bulunduğu konjonktürel yapısı itibarıyla tarihsel olarak hem göç alan hem de göç veren bir ülkedir (Akıncı vd, 2015). Ülke içinde yaşanan iç göçlerin yanı sıra dış göçte de etkin konumdadır. Türkiye'de yaşanan nüfus hareketliliğini Sirkeci ve Yüceşahin (2014: 3-4)'in tarihsel-dönemsel yaklaşımıyla sınıflandırmak mümkündür: 1900-1960 arası dönemde, savaşlar nedeniyle kitlesel zorunlu göçler yaşanmıştır. Bunun yanında bireysel olarak çeşitli kamu görevleri ile yurt dışına giden göçmenler olduğunu da belirtmek gerekir. 1960-1970 döneminde, özellikle 1961 yılında Almanya'yla yapılan işçi göçü anlaşması sonrasında makro düzey bir sosyal hareketlilik gerçekleşmiştir. 1970-1980'leri kapsayan dönemde ise askeri darbeden kaynaklı nüfus hareketliliği yaşanmıştır. Aynı zamanda Almanya tarafından işçi göçlerine olan talebin azalmasıyla birlikte aile birleşimi yoluyla göç hareketleri ortaya çıkmıştır. 1980-2000'li yılları arasında sığınmacı göçleri hakim olmuştur. Ayrıca bu dönemde Kürt göçleri belirginleşmiş ve ulusaşırı alanlar ortaya çıkmıştır. 2000'ler sonrasında ise ülkeler genel anlamda göç hareketlerini durdurma, sınırlandırma çabası içerisindeydiler. Fakat bu durum illegal yollarla yaşanan düzensiz, yasa dışı göçlere kapı araladı.

Son dönemlerde Türkiye'ye yaşanan Suriyeli mülteci göçünün yanı sıra diğer Türk devletlerinden (Afganistan, Pakistan, Kazakistan, Özbekistan vb.) ülkemize yaşanan göç hareketliliğinde de bahsedilen yasa dışı göç akımlarının örneği görülmektedir. Coğrafi konumunun da etkisiyle göç odağı haline gelmiş olan Türkiye, günümüzde aynı zamanda bir geçiş ülke olma konumundadır. Tüm bu bahsedilen hususlar, Türkiye için göçmenlerin sosyo-kültürel uyum ve entegrasyonu sağlamanın önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Akıncı vd.'nin makalesinde, sosyo-kültürel uyumu sağlamanın daha sağlıklı ve hızlı gerçekleşebilmesi için değindiği hususlar şöyledir:

“Ülkemiz vatandaşlarının yabancılara önyargılı bakış açılarını azaltmak için birlikte yaşama kültürünün gelişimini sağlamaya çalışmak,

Ülkemizde yaşamaya karar veren ya da zorunlu yollardan ülkemizde yaşayacak olan yabancılara yönelik uluslararası insan hakları standartlarına ulaşmalarını sağlayacak argümanlar geliştirmek,

Ülkemize gelen göçmenlerin ve hatta ailelerinin örneğin iş bulma konusundaki var olan kanalları kurumsallaştırmak,

Çoğunlukla emekli göçü kapsamında ele alırsak, ülkemizde yaşamaya karar veren yabancılara iktisadi kaynaklarının ülke ekonomimize katkı yapmasını sağlamak gerekmektedir.

İkamet iznine sahip ya da alma niyetinde olan yabancılara yönelik olarak ülkemiz kanunlarının gerek teknik altyapı sağlanarak doğrudan iletişime geçerek gerekse medya aracılığıyla açık ve anlaşılır şekilde izah edilmesini sağlamak gerekir.

Ülkemizde yaşamını sürdüren yabancılara sahip oldukları hakların (tüketici, hukuki yollara başvurma hakkı vb.) dava açma haklarının nasıl ve hangi yollarla kendileri tarafından da kullanılabilirlerine dair tanıtımlar yapmak gerekmektedir (Akıncı vd. 2015: 79)''.

2015 yılında Avrupa Birliği komisyonu tarafından desteklenen ve aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı tarafından da rehber kitap haline getirilen 'Göçmenlerin Entegrasyonu İçin Yerel Kuruluşların Öğrenimi (LL2II)' adlı projede göçmenlerin entegrasyonu, BM haber merkezinin tüm üyelerin barışçıl sosyal ilişkiler sağlamak ve sürdürmek için yer aldıkları dinamik ve yapılandırılmış bir süreç olarak tanımladığı sosyal uyum olarak görülmektedir (Göçmenlerin Entegrasyonu İçin Yerel Kuruluşların Öğrenimi-LL2II-, 2015). Proje (LL2II, 2015) metninde belirtildiği gibi:

''Sosyal entegrasyon zorunlu asimilasyon anlamına gelmez. Sosyal entegrasyon, sosyal dağılıma ve sosyal dışlanma koşullarını (sosyal parçalanma, dışlanma ve kutuplaşmayı) düzelterek ve sosyal entegrasyon koşullarını uyum, iş birliği ve barış içinde bir arada yaşamaya doğru genişleterek ve güçlendirerek güvenli, istikrarlı ve adil bir topluma doğru ilerleme ihtiyacına odaklanmaktadır. AB ülkelerinde, üçüncü ülke vatandaşlarının entegrasyonu AB'nin geleceği için büyük bir mücadeledir. Bu tabii ki kültürel bir süreçtir fakat ilk aşamada entegrasyon, yaşamın maddi koşullarına bağlı bir şey olarak algılanmalıdır. Uzmanlar tarafından oluşturulmuş bir entegrasyon piramidi aşağıdaki gibidir (LL2II, 2015: 21-22)'':

ENTEGRASYON ÜZERİNE TÜRKİYE'DE YAPILAN İYİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Göçmenlerin Entegrasyonu İçin Yerel Kuruluşların Öğrenimi (LL2II) adlı projede, dünya üzerinde ve Türkiye'de faaliyete geçirilmiş iyi uygulama örneklerine yer verilmiştir.

❖ Suriyeli Mülteciler için Mesleki Kurs ve Eğitim Projesi

“Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı tarafından uygulanan, 26 konaklama merkezinde Suriyeli sığınmacı ve mültecilere destek olmayı amaçlamaktadır (LL2II, 2015: 33)”. Konaklama merkezlerinde 40 binin üzerinde Suriyeli mülteciye çeşitli mesleki kurslar (halı dokuma, kuaförlük, dikiş, el sanatları vb.) verilerek onların topluma kazandırılmaları ve sosyal hayata uyumları sağlanmıştır. Ayrıca bu sayede 32 bin mülteci kadın meslek edinerek hayatını idame ettirmektedir. Bunun yanında Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın Milli Eğitim Bakanlığı'yla birlikte yürüttüğü çalışmada, konaklama merkezlerinde açılan Gaziantep Üniversitesi Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (TÖMER) koordinatörlüğünde mülteci gençlere Türkçe eğitimi verilmektedir (LL2II, 2015).

Göçmenlerin Entegrasyonu İçin Yerel Kuruluşların Öğrenimi adlı projede bahsedilen, Suriyeli Mülteciler için Mesleki Kurs ve Eğitim Projesinin başarıları aşağıdaki gibidir:

- “Suriyeli mülteciler ve sığınmacılar çeşitli meslek kurslarına katıldı ve bir meslek edindi. Bunun sonucu olarak, yeteneklerini geliştirerek kendi yaşamlarını sürdürebilmek için bir şans elde ettiler.
- Suriyeliler Türkçe kurslarına katılarak dil becerilerini geliştirdiler ve daha fazla kişi ile iletişime geçtiler.
- Çocuk evlilikleri ve çok eşlilik konusundaki farkındalığı artırarak Suriyeli mülteci ve sığınmacıların Türk kültürüne ve kültürlerarası diyaloglara adaptasyonu sağlanmaktadır.
- 40 binin üzerinde Suriyeli mesleki eğitim kurslarında birçok farklı eğitim almıştır.
- Konaklama merkezinde verilen eğitimler sayesinde, 32 bin Suriyeli kadın kendi yaşamını sürdürebileceği bir meslek sahibi oldu. Yaklaşık 3000 Suriyeli mülteci genç farklı konaklama merkezlerinde verilen Türkçe kurslarına katıldı (LL2II, 2015)”.

❖ Suriyeli Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonu ve Gelişimi Projesi

Bülbülzade Vakfı tarafından yönetilen ve 2011 yılından bu yana devam eden projede, göçmenleri sosyo-kültürel açıdan entegre etmek ve Türkiye'deki yaşam şartlarını iyileştirmek adına faaliyetler yürütülmektedir. Proje ‘dünya birlikte yaşamaya yetecek kadar büyük’ sloganıyla göçmenlerin barış içinde yaşamasını sağlamak adına çalışmalar yapmaktadır. Bahsedilen projede, mülteciler Türkiye'de geçici veya kalıcı olarak kalmalarına bakılmaksızın, “göçmen” yerine “misafır” olarak adlandırmaktadırlar (LL2II, 2015). “Projenin dört temel şartı vardır; eğitim, sağlık, yardım ve kültür. Proje ortakları Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, AFAD, İyilikler, Gaziantep Üniversitesi ve valiliktir (LL2II, 2015: 34-35)”.

Göçmenlerin Entegrasyonu İçin Yerel Kuruluşların Öğrenimi adlı projede bahsedilen Bülbülzade Vakfı'nın başarıları aşağıdaki gibidir:

- ‘‘Göçmen çocukların Türk okullarında eğitim görmelerini destekleyerek eğitim haklarını korumak, ailelerin bu konudaki farkındalığını artırmak, okul ihtiyaçlarını temin etmek;
- Ailelerin ve çocukların, Suriyeli öğretmenlerin, küçük girişimci göçmenlerin eğitimlerini seminerler ile desteklemek, kültürel entegrasyon günleri ve faaliyetleri düzenlemek;
- Suriyeli göçmenleri desteklemek için kütüphaneler inşa etmek ve bu kütüphaneleri onların ücretsiz kullanımına sunmak;
- Türk toplumu ile Suriyeli göçmenler arasındaki kültürel etkileşimleri geliştirmek ve kültürel etkileşim ve entegrasyon için bir radyo kanalı açmak;
- 50 ilkokul ve 50 ortaokul öğrencisine sanat ve zanaat eğitimi vermek;
- Yetim kalan çocukların barınma ve eğitim ihtiyaçlarını desteklemek ve onlara psikolojik destek sağlamak (yaklaşık 2500 yetim çocuk);
- Suriyeli ailelere sağlık yardımı sağlamak (toplamda 3000 göçmene destek sağlamak);
- Toplumda dayanışmayı sağlamak, 10.000 Suriyeli aileye barınma, yiyecek ve giyecek yardımı yapmak (LL2II, 2015)’’.

❖ **AKDEM Uyum Okulu Projesi**

Zeytinburnu Belediyesi Aile, Kadın Destekleme ve Engelliler Merkezi (AKDEM) tarafından yürütülen uyum okulu projesi kapsamında göç, yerleşim ve dil nedenleriyle okula gidemeyen 6-14 yaş arası çocukların eğitim alması sağlanmaktadır (LL2II, 2015). Türkçe dil kursları, sanat atölyeleri, psikolojik destek, rehberlik ve danışma AKDEM'in göçmen entegrasyonu projelerinden bazılarıdır. ‘‘Uyum Okulunda çocukların Türkçe derslerinin yanı sıra Türk eğitim sistemini, Türk kültürünü, toplumun dinamiklerini, Zeytinburnu'ndaki hayatı, eğitim müfredatını, sağlık, çevre ve ulaşım ile ilgili bilgileri ve çocuk haklarını öğrenmektedir. Program, Uyum Okulu öğrencilerinin eğitime olmaları gereken düzeyde ve mümkün olduğunca erken başlayabilmeleri için ilköğretim müfredatını takip etmektedir (LL2II)’’. AKDEM'in esas amacı toplum içerisindeki dezavantajlı grupları (özellikle kadınlar, çocuklar, engelliler) ve şimdi de mültecilerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasının yanında onların sosyo-kültürel entegrasyonunu destekleyen uygulamalara yer verilmektedir. Uyum okulu projesi dışında, yine AKDEM'de bulunan Kente Uyum Birimi'nde sosyal hizmet uzmanı yardımıyla göçmenlerin gerek sosyo-kültürel ve psikolojik gerekse temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda danışmanlık hizmeti verilmektedir.

Göçmenlerin Entegrasyonu İçin Yerel Kuruluşların Öğrenimi adlı projede bahsedilen, AKDEM'in göçmenlerin entegrasyonu için gerçekleştirilen uygulamaların başarıları aşağıdaki gibidir:

- ‘‘Türkçe kurslarına katılarak dil becerilerini geliştirmek;
- Ücretsiz hukuki danışmanlık sağlamak;
- Ücretsiz psikolojik danışmanlık vermek;
- Günlük seminerler, konferanslar ve uzun vadeli eğitim programları sunmak;
- Çocukların kendilerini güvende ve rahat hissedebilecekleri bir ortam oluşturmak;
- Kişilere öz-bilinç ve öz-güven aşımak (LL2II, 2015: 37)’’.

Yukarıda örnekleri verilen tüm bu entegrasyon çalışmaları, göçmenlerin hem kendi kültürlerine ulaşmalarını hem de yaşadıkları ülkenin kültürüne uyumlarını sağlamaktadır. Uluslararası göç çeşitlilik üzerine kuruludur. Bu kültür çeşitlenmesinde bireyler birbirlerinin kültür, dil, din, ırk vb. gibi farklılıklarına saygı ve hoşgörüyü yaklaşmalıdır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Toplumsal yapıda meydana gelen değişimlerde göç hareketlerinin rolü yadsınamaz. Bu değişim sürecinde kültürel uyum ve entegrasyon uygulamalarıyla göç hareketliliğinde ortaya çıkan sosyo-kültürel çatışmaların önüne geçmek mümkündür. Günümüzün çokkültürlü toplumlarında bireyler ve toplum arasında bütünleşmeyi sağlamak adına gerek özel vakıflar gerekse devlet tarafından da bu tür uygulamalar desteklenmelidir. Bu yolla yaşanabilecek olası olumsuzlukların önüne geçmek mümkün hale gelmektedir. Bu açıdan gerçekleştirilecek çokkültürlü göç politikalarının devlet tarafından faaliyete geçirilmesi önemlidir. Göçmenlerin insani yaşam koşullarında barınmaları ve bunun yanında göç alan ülkenin vatandaşlarının yaşam kalitesini bozmayacak şekilde göçmen politikaları düzenlenmelidir. Uluslararası göçün olumsuz etkilerini en aza indirmek, sosyo-kültürel uyum ve entegrasyon yönetiminin sağlıklı bir biçimde yürütülmesiyle mümkündür. Devlet politikalarının yanı sıra uluslararası göç olaylarında entegrasyon süreci her zaman ve her durumda gerçekleşmemektedir. Toplumun bireylerinin ve göçmenlerin bireysel algıları, kültürel ve milli yaklaşımları, dinsel ve dilsel unsurlar gibi etkenler göç sonrası yaşanan sürece yansımakta ve göçmen entegrasyonunu etkilemektedir. Bu gibi faktörlerle birey asimile olabilir veyahut marjinalleşebilir. Bu gibi durumlar da göçün olası ve doğal bir sonucudur. Fakat bu sonuçlar birlikte yaşamayı daha da zor hale getirebilir. Birçok farklılıkla beraber, aynı coğrafya üzerinde bulunan bireylerin bir arada yaşaması uyum sağlama süreciyle yakından ilişkilidir. Sonuç olarak göç olgusu bir sorun değildir. Asıl dikkat edilmesi gereken husus, göç hareketliliği sonucu ortaya çıkan toplumsal değişimlerin tespiti adına gerekli ekonomik, sosyal, psikolojik, kültürel ve politik altyapıyı oluşturabilmektir. Bu da gerek devlet gerekse bireysel ilişkilerde sağlıklı bir uyum ve entegrasyon sürecinin yürütülmesiyle sağlanabilir. Bu süreçte göçmenlere ekonomik, sağlık, sosyal güvenlik gibi yardımların yapılmasının yanı sıra, onların göç ettikleri toplumla bütünleşerek kültürel uyum sorunlarını çözebilecekleri konusunda bilinçlendirilmeleri önemlidir.

KAYNAKLAR

- Akıncı, B., Gedik, E., Nergiz, A. (2015) Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme : Göç ve Toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi* , 1, 61-79.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürler Arası İletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 5 (20), 300.
- Çağlar, A., Onay, A. (2015). Sirkeci, İ., Şeker, B. D., Yüceşahin, M. (Der.). *Göç ve Uyum* (cilt:1. Baskı s. 46-67). London: Transnational Press London.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (17), 85-87.
- Doytcheva, M. (2009) *Çokkültürlülük* (T. A. Onmuş, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Göçmenlerin Entegrasyonu İçin Yerel Kuruluşların Öğrenimi. LL2II. (2015, Kasım). *Avrupa'daki Göçmenlerin Entegrasyonunda Yerel Kuruluşlar ve Çalışanlar İçin Rehber Kitap* .
- Sirkeci, İ., Yüceşahin, M. (2014). Editörden: Türkiye'de Göç Çalışmaları. *Göç Dergisi*, 1 (1), 3-4.
- Şeker, B.D. (2015). Sirkeci, İ., Şeker, B.D., Yüceşahin, M. (Der.). *Göç ve Uyum* (cilt:1. Baskı s. 17). London: Transnational Press London.
- Televizyon Belgeseli. Harbi Getto (2019) Trt Belgesel.
- Türker, T., Yıldız, A. (2015). Sirkeci, İ., Şeker, B.D., Yüceşahin, M. (Der.). *Göç ve Uyum* (cilt:1. Baskı s. 28). London: Transnational Press London.